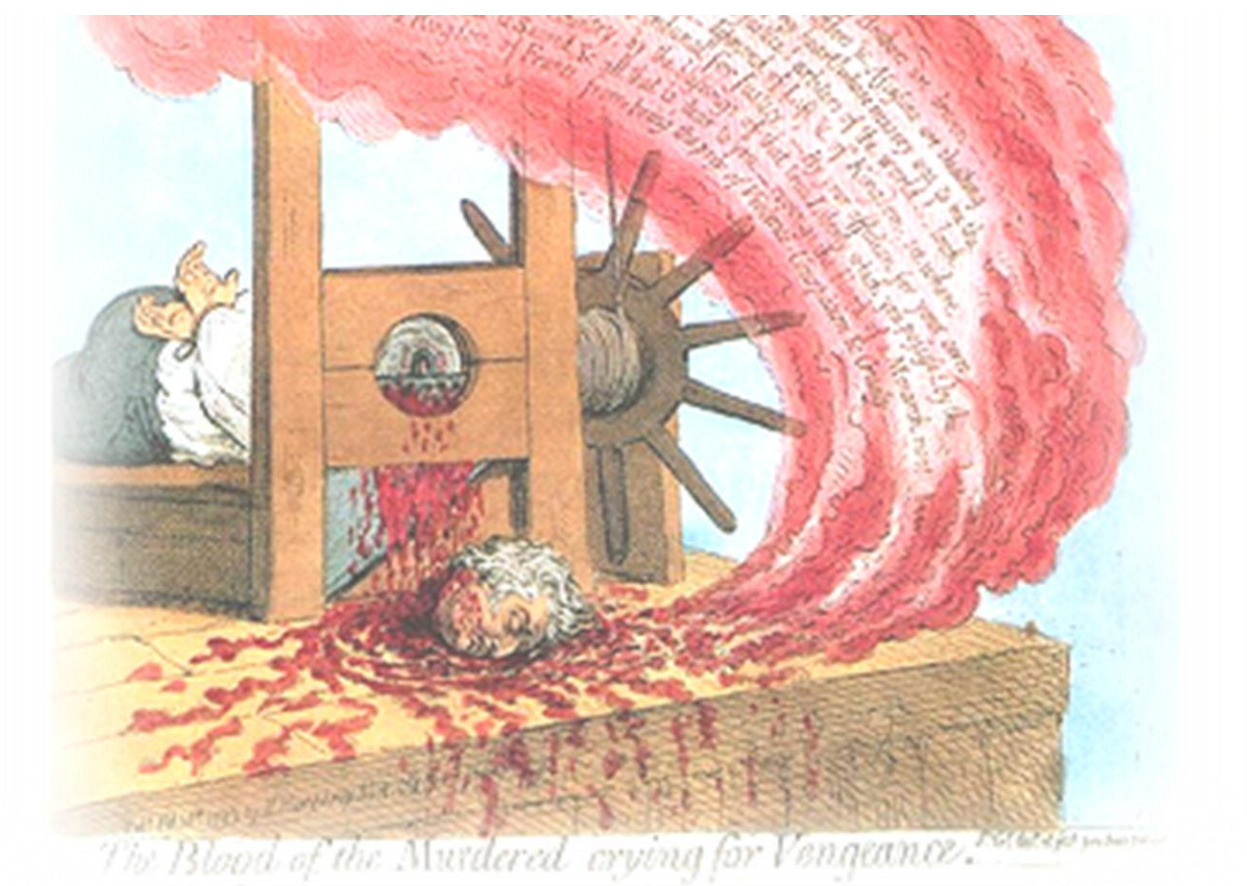

Borislav Pekić

Čovek koji je jeo smrt

Preuzeto sa: <http://borislavpekić.blogspot.com/> ; Obradio: Daniel Tikvicki

1793

"En rêvant à la sourdine
J'ai fait une machine,
Tralala, lala, lala la,
Lala, lala la,
Qui met les têtes à bas !"
("Razmišljajući tiho u sebi,
Napravio sam jednu mašinu,
Tralala, lala, lalala,
Koja skida glave!")
(PESMA IZ 1793)

Ima ljudi čiji je život trag u vodi. Nevidljivi su, nečujni, nestvarni, bez otisaka u peščanoj pustinji čovečanstva. ne znamo odakle su među nas došli, a kad odu, zašto su i kuda otišli. Dok su bogovi zemljom gredili, tako smo ih prepoznavali. Kad nas napustiše, od njihovih moći ljudi naslediše jedino sposobnost da žive, ali da ne budu.

Njihovo je biće Voda. Voda je njihov Element. U vodi njihova priroda i sudbina.

Dve su vrste alfijskih bića, fazmi, kako bi rekli Heleni koji su sa senima živeli prisnije nego mi sa senkama. Jedna trag ne ostavlja, druge trag ne vidimo. Putanje života postoje, ali, plitke, neizrazite, nisu od onih što se na tlocrtu sudbine golim okom opažaju ili su takve prirode da ih kao ljudske stope ne primamo.

U kakvu vrstu ide život ličnosti što ćemo je pesnički nazvati "čovekom koji je jeo smrt", administrativno obeležiti kao građanina Jean-Louisa Popiera, a upoznati blagodareći mojoj idiosinkraziji prema zvaničnoj historiografiji, nećemo reći. Delimično stoga što ne znamo, delimično da neobičnu povest o njemu uskladimo s običajima starovremene istrage koja konačne zaključke o osumnjičenom donosi posle hapšenja, a ne one napredne što im s tim zaključkom na vrata kuca.

Ne očekujte da ime građanina Popiera nađete i u jednom kompendijumu Francuske revolucije, ma kako iscrpan bio. Nema ga kod Carlyleaa, jer ovaj je obožavao heroje, a ljudi se spominjao tek ako su kao žrtve časti imali sudelovati u njihovim herkulskim Radovima, ali ga nema ni u knjigama poštovaoca narodnih masa Mathieza, kome su i bogovi, nekmoli ljudi, bili tek marionete Velike Majke Nužde, nevidljivim koncima vezani za Njenu previšnju volju i pokretani potrebama Vremena, a pomalo zabludama njegove lične doktrine.

Nema ga, najzad, ni u "L' histoire de la société française pendant la Révolution" braće Goncourt, gde bi se, po dvostrukom pravu, morao nalaziti: neobičnošću sudbine i darom pisaca da u Carlyleovom herojskom Haosu i Mathiezovom neljudskom Redu nazru paradoks što u sumnju dovodi i Haos i Red, i Slučaj i Zakon. Nema ga takođe ni u opštinskim protokolima Pariza, gde je živio, ni u matičnim arhivama Liona, gde se, navodno rodio (navodno, velim, jer za ovo, do njegove izjave, ništa ne jamči).

Nije pod tim imenom ni u jednoj ličnoj uspomeni iz tog doba, pribelešci, pismu, računu, dokumentu, posredno ili neposredno za njega vezanom, koji bi meni, njegovom prvom biografu, pružio umirujući osećaj da se ne bavim prividom. (Ima ga možda na jednoj Davidovoj skici, a možda se kaže ne što se sumnja da je rad Davidov – nesumnjivo jeste – već što nema dokaza da je neka od ličnosti, prikazanih ugljenom na poslu za stolom u pisarnici Revolucionarnog tribunala uistinu Popier.)

Ima ga u usmenim predanjima iz tog vremena. I ima i nema, doduše, jer koliko se izvesne vesti na njega mogu odnositi, toliko i ne moraju.

Ako me sada pitate zašto o Jean-Louisu Popieru pišem kao da je postojao a za to dokaza nemam, ili ako ih imam, neodređeni su, nejasni, protivurečni, ukratko nedovoljni, odgovoriću da činim to stoga što su i dokazi da nije postojao podjednako neodređeni, nejasni, protivurečni, ukratko nedovoljni.

Ako je to za istoričare po struci, rođake pasa tragača po krvi, razlog da se njime ne bave, da svu pažnju posvete slavnijim savremenima: Dantonu, Robespierreu ili Jean-Paulu Maratu, roditeljima Revolucije pod kojom je trajao, za pisce, skrivitelje grobova, još je bolji da ga od zaborava sačuvaju.

Povest počinje saznanjem da je čovek koga sam nazvao Jean-Louisom Popierom postojao. Zbilo se to 1982, gotovo dvesta godina od pada Bastille i Francuske revolucije u čiju je povest, bez svoje volje, silom retkog zanata, uvučen. Dokazi nisu dramatični – nije ni njegov život – dovoljni su, međutim, da mu egzistenciju izvan sumnje stave.

Svi su u Nacionalnoj arhivi, među "Documents inédits", u seriji Section Judiciaire, a da mi je do naučenjačke ubedljivosti, i ja bih smeo reći da je ovaj životopis pisan avec des documents inédits:

1. Popis kancelarijskih snaga Palais de Justice (Palati pravde), zaposlenih u administraciji Revolucionarnog tribunala, datiran 29. Germinala (mart-april) 1793, iz koga se vidi da je na nepun mesec dana od osnivanja suda u njemu radio pisar koji se zvao Jean-Louis Popier.

2. Imenik službenika zaposlenih u njoj na dan 9. Thermidora (27. jula) 1794, iz koga se doznaje da je taj Popier, Jean-Louis, rođen godine 1744. u Lionu i da je u municipalne knjige – koje u međuvremenu pregledane to ne potvrđuju – uveden kao treće dete opštinskog pisara Jean-Paula Popiera i matere Charlotte, rođene Moritz.

3. Podsetnik o dugovanju sudskoj Intendanturi sedmorice pisara Tribunala – Popiera među njima – sume od 125 livara na ime stanarine za antičke prostorije Palate pravde, rentirane između dva Thermidora godine 1893. i 1794.

Davidov crtež izbrisao sam iz dokaznog postupka. Na njemu se, doduše, prepoznaje pisarnica Revolucionarnog tribunala, u živom se razgovoru vide članovi Odbora javnog

spasa Maximilien de Robespierre i Louis Antoine de Saint-Just. te državni tužilac Fouquier-Tinville, ali se u nejasnoj pozadini, među ovlašno skiciranim anonimnim pisarima, ni po čemu ne može prepoznati Popier, čak ni znati da li je na slici, jer niko ne zna kako je on izgledao, niti o tome ikakvu ideju ima.

Ono malo protivurečnih opisa što kroz legendu o njemu kruže potiče od popularnih predstava o pisarima i svecima, i mogu se podeliti na dve osnovne zablude: da je bio sitna rasta, pisarski zgurenih leđa, vodene, bezizražajne puti i neuočljivog ponašanja, ukratko da je izgledao činovnički neugledno, što mu je omogućavalo da tako dugo radi što je radio; i da je krupan, svetački lep, uočljiv, kako u izgledu tako i u držanju, što mu je, paradoksalno, takođe, omogućavalo da radi što je radio.

Priznaćete da je pod takvim okolnostima najmundrije isključiti iz hronike i sitnog i krupnog Popiera, a ostaviti jednog neodređenog, koji će najbolje odgovarati i neodređenom poreklu i neodređenom životu svog uzora.

Jedini sekundarni izvor usmeno je predanje iz doba Restauracije koje o čoveku za koga tvrdimo da je Jean-Louis Popier govori kao o "sainte personne", svetoj ličnosti. Zavisno od porekla legende, ima on uvek drugo ime, a njegovo delo drukčije oblike, ali, ma kako se pojedinosti menjale, nikad u sumnju ne dovodeći ono zbog čega je svetost zaslužena.

Time smo se istoriji odužili i s izvorima završili.

Vraćamo se Popierovom delu, puštajući istinu da o njemu govori.

Pod istinom podrazumevamo, razume se, i ono što smo, u nedostatku verifikovanih podataka, morali pretpostaviti da bismo priču pokrenuli s neke mrtve tačke u koju je zapala zbog njihovog odsustva. Da ove slobode nije, i cela bi se ljudska povest zaglavila, zaustavila još na stepeništu Vavilonske kule, pa se krivim ne osećamo.

Prema usmenoj predaji, od koje ćemo ubuduće zavisiti, Jean-Louis Popier je iz rodnog Liona u Pariz došao još za vreme ancien régimea, za prve Neckerove vlade, negde oko 1781.

O njegovom životu do Revolucije malo se zna (odnosno malo pretpostavlja). Stanovao je u jednoj od krivih, plesnivih uličica predgrađa Faubourg Saint-Antoine.

(Odbacio sam tvrdnju da je prozor rentiranog sobička gledao na kamenim lukom nadsvođen ulaz za kola u No. 30, Rue des Cordeliers, blizu stare zgrade l'Ecole de Médecine, gde je stanovao l'ami du people. Prijatelj naroda i neprijatelj svega ostalog, Jeann-Paul Marat.

S obzirom na antagonističku prirodu njihovih Radova, smeštanje jednog jedva dokazivog Jeana u susedstvo Jeanu, nesumnjivo istorijskom i nesumnjivo omraženom, činilo mi se apokrifnom intervencijom pesničke duše u žitija, koje je, po nastanku i

protivrečnostima, i inače ličilo na "Ilijadu". ako se ona shvati kao spev više homerida a ne jednog rapsoda.

Jedan ga je supevač, eto, naselio u Rue des Cordeliers, preko puta J.-P. Marata. Humanist očigledno nije verovao da je ljudska priroda, kako je propovedao J.-J. Rousseau, dovoljna za dobra dela. Pretpostavljao je da joj podstrek može dati samo nešto veoma opako i da to mora živeti preko puta.)

Zna se, takođe, da je dugo radio kod nekog advokata, koji je kao deputat Konventa pripadao nižim ešalonima glasačke mašine Gironde.

A onda ga, u Germinalu, na prelazu marta u april godine 1793, vidimo u Palati pravde, za jednim od pisarskih stolova Revolucionarnog tribunala. Kako je tamo dospeo, predaja ne kaže. Pretpostavljam da je časnik Suda, na Dantonov predlog utemeljenog 10. Germinala, prolazio kroz kancelariju njegovog poslodavca, krasnopis mu video, pa ga u sudsku pisarnicu premestio.

Popier je, kao što se vidi iz Priznanice dugovanja, priložene uz Dokument 3, imao rukopis kakav je Revolucija iziskivala: puritanski oštar, rimski jasan, patriotski čitak, lišen kitnjastih digresija rojalističkih povelja. Ortografija mu je bila nalik gotskim crkvama, svedenim na konstrukciju šiljatih stereometrijskih oblika, najpribližniju sankilotskom koplju, na kome je, u noćima Septembarskog pokolja, nošena glava princeze de Lamballe ili na dan pada Bastille glava njenog guvernera gospodina de Launaya.

Odbiti se nije moglo sve da se htelo. Značilo bi to na Trgu Revolucije i sam "u vreću kinuti". Tako se krasnopisac iz provincije obreo na magijskoj raskrsnici između ideje i stvarnosti, Filosofije i Istorije, Nacrta i Dela, pa i, neizbežno, iz piščeve nazadnjačke perspektive, između Revolucije i Kontrarevolucije, na razvođu koje se u to vreme nalazilo u svetlim kamenim holovima Revolucionarnog suda, odakle se putevi račvahu: jedan da ode prema "Društvenom ugovoru" i "La Nouvell Heloise" J.-J. Rousseaua, potom u nebo; drugi da sađe u mračne podrumе Conciergerieje, i ulicom Saint-Honoré stigne do giljotine na Place de la Révolution, a odatle pod zemlju.

Na povesnoj raskrnici koja vidljivom postaje tek mnogo poznije, i s neke druge hijazme, u međuvremenu takođe nevidljive, Popierov je pisarski sto bio poslednji u nizu, s leve strane vrata i daleko od prozora, u kancelariji Arhive, odmah do sudnice.

Posao mu je bio jednostavan. U Protokol je zavodio presude kako su padale i predavao ih činovniku koji je sastavljao spisak za pogubljenje. Spisak je istog dana poveravan dežurnom članu Tribunala. Ovaj ga je odnosio u Conciergerieju, nadgledao prozivku osuđenika i pripreme za smaknuće, ograničene na rezanje dugih kosa i širokih okovratnika, pratio u zatvorenim kočijama njihove taljige do gubilišta, i kad bi im glave padale u slamu ispod giljotine, kad bi u narodnom žargonu, "u vreću kinuli", njihovu presudu na licu mesta svojim potpisom pretvarao u umrlicu.

Prema Dokumentu 3, već u julu 1793. poslao je bilo toliko da se Popier, sa šestoricom pisara, preselio u potkrovlje Palate pravde. Osim nekoliko za spavanje dopuštenih časova, sve vreme posvećivao je ažuriranju sudskog protokola. Upisivao je lične podatke osuđenika, ne upuštajući se u pojedinosti, zadržavajući se na sadržaju krivice. Sumiranje kontrarevolucionarnih prestupa, kojih je bilo sve više ukoliko je Revolucija uspešnije tekla, zahtevalo je znatan duhovni napor.

Protokoli su nasledeni iz starog režima, čije štedljive rubrike ne behu predviđene za ovakvu epidemiju antidržavnih raspoloženja. (Paradoks, ni uz svesrdnu saradnju dijalektičkog učenog Mathieza, ne mogu da objasnim. Vekovima se ugnjeteni narod za svoja prava borio. Najzad je do njih uz izvesnu pomoć J.-J. Rousseaua i Enciklopedista došao, bio je najzad suveren, a stradao je za dve godine Revolucije više nego za nekoliko vekova rojalističkog apsolutizma.)

Postupak se kasnije srećom, uprostito. Moglo se inače dogoditi da, sledeći svoja čovekoljubiva načela, Konvent ukine smrtnu kaznu za buduće krivce, a da giljotina još ubija bivše. Zakonom od 22. Prairiala, 10. juna 1794, ukinuto je pravo na odbranu. Odbrana je proglašena demonstracijom kontrarevolucionarnog nepoverenja u Narodni sud. Kao dokaz "nedeljivosti vrline" zabranjena je i svaka druga presuda osim smrtno ili oslobađajuće.

Revolucionarna praksa dovršila je prirodan proces lakonizacije sudskog postupka odustajanjem od oslobađajuće i svođenjem svih krivica – od prostitucije do konspiracije, od sumnjivog porekla do kiselog lica na stalnim patriotskim poselima – Pariskih sekcija – pod sveobuhvatan pojam ennemis du peuple, narodnih neprijatelja.

Tek tada je Popier mogao odahnuti. Naime, mogao bi, da već duboko nije zagazio u čin koji ga je u očima homerida Restauracije načinio svecem, a u mojim, hladnijim, temom za ovu priču.

O tome kakav je to čovek, malo se zna. Priče o njemu potiču od poklonika njegovog dela, koji su neumerenim preterivanjem uspeli da jednu manje-više ubedljivu biografiju pretvore u apokrif. Kada se odbace pohvale njegovoj izrazitoj čovekoljubivosti, srčanosti i spretnosti – a ne zađe se u drugu krajnost i ove se odlike prozovu nesmotrenošću, nerazumnošću, pa i mahnitošću – ocrtava se pred nama obris čije stope ni najgušća glina života nije kadra da sačuva.

Rastom je bio, izgleda, ni krupan ni sitan, ni div ni patuljast da privlači pažnju; debeo nije mogao biti, pre mršav, ali u doba opšte izgladnelosti ne više od drugih, bled, zacelo, takođe, ali u vremenu straha bila je to uobičajena boja ljudskog lica; čutljiv, verovatno, no ko je tada, osim naivnih ili moćnih, razgovoran bio?

Za naročitim osobinama kod Popiera ne treba tragati. Da ih je imao, sedeo bi na slami Conciergerije, ne u pisarnici Revolucionarnog tribunala.

Svi se izvori slažu, a pošto je podatak u suprotnosti s kontrarevolucionarnim duhom predanja o njemu, mora im se verovati, da Jean-Louis Popier nikad nije video giljotinu (nije je, uostalom, pre pogubljenja video ni Robespierre), nikad taljige s osuđenicima (ni Robespierre, izgleda), nikad sišao u Conciergerieju ili ušao u sudnicu Tribunala (u koju je i Robespierre stupio samo da čuje presudu, a Jean-Louis samo što sam ga ja, na vlastitu odgovornost, podržan jedino logikom priče uveo), nikad upoznao – istoriju na delu.

Neke od njenih tvoraca video je u kancelariji. Louisa Antoina de Saint-Justa Egeriju Odbora javnog spasa u vreme kada je jedini spas bio u bekstvu; Couthona i njegovu mehaničku stolicu, industrijsku posestrimu giljotine; Fouchéa, koji je ubijao u vreme Revolucije, Kontrarevolucije, Carstva i Restauracije, a umro u krevetu; Barèrea, koji je, sudeći kralju, osudio sebe; Brissota, koga je na giljotinu popela umerenost, i Héberta, koga je ispela neumerenost; barona Clottsa što se Građaninom sveta proglasio u času kada se u Parizu u svakom strancu video engleski špijun; Collot d'Herboisa, autora pariskih vodvilja i koautora lionskog pokolja; Desmoulinsa, koji je zbog giljotine plakao, saznajući zašto tek kad je pod nju stao; Chaumettea, koji je smerao da ujedini Razum i Giljotinu, Razum da mehanizuje, Giljotinu urazumi, a od unije magle i gvožđa ostade nerazumna sekira; Dantona koji je znao da povede Teror ali ga nije umeo zaustaviti; Fouquier-Tinvillea, državnog tužioca, svog domaćina, koji je nepristrasno tužio i prijatelje i neprijatelje naroda; a pre svih, naravno, Maximiliena Robespierrea, njenog Sveca i Krvnika.

Jean-Louis Popier je istoriju samo slušao.

Nije mogao da ne čuje bombarde što su oglasile pad Bastille, i top koji je u slavu narodne slobode ispratio miropomazanu glavu Louisa XVI, vapaje Septembarskog pokolja i himne Razumu sa svetkovine Najvišeg bića. Nije mogao prečuti oštro zvono predsednika Tribunala Hermana ili Dumasa, a ako kontrarevolucionarnu odbranu nije uvek mogao da razabere, svakako se naslušao rike Velikog Dantona.

Svakog dana posle podne čuo je žamor svetine koja je ispred gvozdene balustrade Palate pravde čekala osuđeničke taljige. Slušao je škripu točkova kako se ulicom Saint-Honoré udaljuje prema Trgu Revolucije i smrti. A, s vremena na vreme, kad bi se neka od tih nemuštih imena u njegovoj kancelariji srela, istorija je dobijala ljudski glas, i on je mogao da čuje, s Protokola ne dižući glavu, u oči ne gledajući.

Jedan od tih razgovora odlučio je njegovu sudbinu i započeo ovu priču.

Dan je bio 31. Termidor po revolucionarnom kalendaru, a nazadnjački 18. juli, drugi posle pogreba građanina Marata i prvi posle pogubljenja demonke iz Calvadosa. Iako je Popierov sto bio prekriven novim, današnjim presudama, u njemu je ime Charlotte Corday još bilo poslednje.

Mlle Corday je Prijatelja naroda zatekla u kadi nalik čizmi kako na dasci piše, na sirće miriše i sanja o očišćavajućoj krvi. Zarila mu je oveći nož s belokosnom drškom u grudi.

Posle dužeg vremena rubrika posvećena krivici sadržala je i zločin. Izgledala je najzad kako je prema njemu, odgojenom po advokatskim pisarnicama, morala da izgleda jedna dobra pravosnažna presuda.

Da li je poverovao da je s presudom devojci iz Calvadosa nastao preokret u sadržaju njegove Knjige, a s njom i u duhu revolucionarnog pravosuđa, koji će mu omogućiti da u poslu ne uživa samo kao pisar u kaligrafiji, već i kao čovek u pravdi? Ne smemo daleko ići u susret mišljenju da je imao za tu pravdu neko osobito razvijeno čulo. Imao je vrlo razvijen krasnopis, to je istina, i s tim ćemo se zadovoljiti, ne praveći od njega heroja ili martira pre nego što se, iz bilo kakvih razloga, sam na to odluči.

Uživanje u poslu, dakle, inspirisanom dobro obrazloženoj kazni Maratovom ubici, nije bio pravi, ne bar dokazivi razlog, što je, kad su mu uručili današnje presude, mimo običaja i propisa, odustao odmah da ih zavede, čak ih ni pogledao nije, nego je iz džepa izvukao parče ječmenog hleba i tvrdog normandijskog sira i stao da jede svoj ručak. Monsieur Joachim Vileté, dežurni član Tribunala koji će posle podne nadgledati izvršenje kazni, neće po spisku osuđenika, u nadležnosti pisara Chaudeta, doći pre tri sata.

Imao je vremena. ali bi pisac, iako u junaku hronike za to nema povoda, voleo da je razlog odlaganju bila nada u povratak pravde u posao kojim se bavio. Vratimo se zato toj mogućnosti.

Ima li u njegovom životu osnova za tako smelu pretpostavku?

I ima i nema. (Ova dvosmislena formula pokriva većinu naših obaveštenja o Jean-Louis Popieru.)

Legimistička predanja saopštavaju da je bio potajni neprijatelj Republike – ko je smeo javni biti? – te da ga je u administraciju Palais du Justice uvukao bivši poslodavac, advokat, takođe prividni pripadnik Gironde, a stvarno saučesnik rojalističke zavere. Stanje koje dopušta da se najopasniji kontrarevolucionari otkrivaju među onima koji su Revoluciju podigli i inače odgovara bizarnom ukusu vremena.

Međutim, oduzimajući mu političku nevinost, homeridi Restauracije lišavaju Popierov život spontanosti, njegove najveće vrednosti. U želji da ga načine herojem senče sliku izmišljenim motivima. Tako se dobio palimpsest, ispod čijih se naslaga lik pravog Popiera izgubio.

Očišćen od tih nanosa, javlja se on kao čovek van istorije. Pre se može kazati da je bio umereni pristalica Promene nego njen protivnik. Za otpor Revoluciji nikakvih razloga nije imao. Ancien régime ga nije zadužio ničim što bi se osećao obaveznim da vraća. Ni saosećanjem, nekmoli činom. Da već u pedesetim nije bio, u dobu u kome se čovek, osim lake smrti, ničemu više ne nada, imao bi sve razloge da pozdravi ukidanje starih privilegija i otvaranje brisanog prostora za sticanje novih.

Revolucija mu nije mogla ništa ni doneti ni oduzeti. U prvim ga je danima učinila, verovatno, ravnopravnim s drugim građanima nego što je to ranije bio, i možda, premda sumnjam, i slobodnijim. Nekolike večernje šetnje, ako se na njih odvažio, po kafeima Palais Royal, gde se govorilo za stolovima a konspiriralo između njih, moralo ga je uveriti da se većina izvojevanih Jednakosti i Sloboda njega ne tiču i da će, ma kako prosvেćene bile, on lično od njih imati malo vajde.

Plata od 12 livara koja mu, i pored odsustva želja – odsutnih možda baš zbog tih 12 livara – nije dopuštala da za pet-šest i bokal punča dobije devojkicu u "La Paysanne" (Palais Royal, No. 132), o poseti Mme Dupéron (Palais Royal, No. 33) za 20 livara da se i ne govori, ta plata postaće s vremenom u džepu i veća, ali nikad toliko da stigne pomahnitale cene, te će na tržnici stalno biti sve manja.

Mogao je govoriti šta je hteo, to je istina. Ne baš sve, naravno. Posle kraljevog abortivnog bekstva u Varennes ne beše uputno klicati "Živeo kralj!", a posle Vendémiairea 1793, i njegovog pogubljenja bilo je već i nemoguće. Ali, in za kraljem nije osećao naročitu potrebu ni pre Revolucije. Mogao je, dakle, po volji iskazivati svoje misli.

Stvar je bila u tome što ih ili nije imao, ili ih iz skromnosti nije smatrao za iskazivanje vrednim. Ova građanska sloboda, izvedena iz slavne avgustovske Deklaracije o pravima čoveka, nije za njega imala vrednost koju je imala za Robespierrea, Desmoulinsa, Dantona, Vergniauda ili Héberta, govornike revolucije.

Najzad ni Bratstvo, treću prednost novog stanja, nije mogao iskusiti, jer je bitna odlika bila u deobi s nekim, a on – tu su svi izvori saglasni – za takvu deobu nikoga nije imao. Ni porodice, ni rodbine, ni prijatelja, pa ni istomišljenika.

To mi daje pravo da, odbacujući pristrasnost usmenih predanja, i njihove reakcionarne motive, kao presudnu odliku Jean-Louis Popiera vidim ravnodušnost. Ravnodušnost prema svemu što se oko njega dešava. Stanje koje nema ništa zajedničko sa istoimenim hrišćanskim grehom i ne obuhvata toliko neobaziranje na ljude, koliko na ono što svi zajedno preduzimaju, a što se posle zove – istorijom jednog naroda.

Tako je, eremitski odvojen od istorijskog vremena, Popier živeo sve dok se nije obre u Palati pravde, u magičnom trouglu između Revolucionarnog tribunala, tamnice Conciergerieje i giljotine na Place de la Révolution.

Tek za pisaćim stolom, nad sudskim Protokolom, njegova se ravnodušnost poče rastapati. Tek tu, u kabinetu, gde se tako nešto najmanje očekuje, gde se drugi od života sklanjaju, njega ovaj obuze. Premda pogubljenju nikad nije prisustvovao, ni giljotinu video, morao je znati da svaka rubrika u njegovoj Knjizi znači čoveka manje u Knjizi života.

Ne govorim napamet. Imam potvrdu čija posrednost ne umanjuje njenu snagu, iako bi

cinik i nju protumačio kao dokaz najokorelije od svih ravnodušnosti: one koja ne prati čin već ga onemogućuje.

U Parizu je tih dana vladala moda skupljanja uspomena na pogubljenja. Život se opirao smrti, bunio protivu stratišta, pretvarajući ga u bezopasnu zabavu. U kancelarijama Tribunala, među pisarima koji su imali privilegovan dodir s dželatom Sansonom i prislužiteljima giljotine, uveliko se terala trampa kolekcionarskim raritetima. Njegov sused, arhivar Chaudet raspolagao je čuperkom iz perike Louisa XVI, i, upravo, dok je on svoj ručak metodično žvakao, u pregovorima bio sa pisarom Vernérom o zameni nekoliko dlaka iz kraljeve kose za čuperak iz zlatnog uvojka devojke Corday. Kasnije u promet uđe parče Dantonove poslednje košulje, krvav zavoj s ozleđene Robespierreove čeljusti, pa i poneki vešt falsifikat, jer dok bruka nije pukla, samo u njegovoj sobi behu tri zrna ispaljena na Nepodmitljivog, iako je pravo moglo biti samo jedno. Popier u trgovini nikad nije učestvovao. Niti je i jedan sou uložio u klađenje koliko klađenje koliko će koga dana ljudi biti smaknuto. Takvo uzdržano ponašanje, u vreme kada su dnevni obroci Razuma iznosili i do šezdeset života i Parižana činili indiferentnim prema smrti, značiti može jedino da se na nju misli i s umirućima saoseća.

Tek sa ovim na umu Popiera možemo prekinuti u ručku da bolje oslušne galamu koja dopire iz hodnika.

Neko je preplašeno prošaputao da hodnikom dolazi Nepodmitljivi. Popier nije imao kad trezveno da zaključi neznatnu verovatnoću za takvu posetu, zgrabio je parče hartije sa stola, umotao u njega ostatak ručka i strpao ga u džep, pa je, uzevši sa svežnja prvu današnju presudu, glavu zaronio u Protokol.

Čuo je muklu škripu Couthonovih invalidskih kolica, šum otvaranja i zatvaranja vrata, a onda glasove, od kojih je jedan pripadao članu Odbora javnog spasa, a drugi državnom tužiocu Fouquier-Tinvilleu. Ovaj se, ogrnut crnom pelerinom, pod crnim šešišom širokog oboda, na kome se isticala bela perjanica i trobojna kokarda Republike, zadihano prateći kolica, žalio Couthonu kako Odbori Tribunalu šalju i suviše ljudi dnevno da bi se proces njihove eliminacije, koji obuhvata rad na optužnici, suđenje, pripremu osuđenika za pogubljenje, odvođenje na gubilište i samo pogubljenje, mogao okončati pre mraka.

- Revolucija ne bira ni prijatelje, ni njihov broj – odgovorio je član Odbora javnog spasa.
- Ali može izabrati koliko će ih dnevno smaći.

Državni tužilac je objašnjavao da, prema Sansonu, a taj valjda svoj posao zna, rad oko osuđenika ispod gubilišta zahteva najmanje dva do tri minuta, pa ako ih, kao što se sve češće događa, ima i do šezdeset, na njih se mora utrošiti preko tri sata. Kako se na Place de la Révolution retko stiže pre pet posle podne, zimi će se raditi uz sveće, čiji je kontrarevolucionarni učinak očigledan a nazadnjački smisao građaninu Couthonu svakako poznat.

- Giljotina je spora.
- Brža ne može biti, građanine Couthone.
- Onda brži neka bude sud, građanine Fouquier-Tinville.

- Dajte mi zakon koji će to dozvoliti.
- Revolucionarnom sudu nije potreban zakon nego revolucionarna volja, građanine Državni tužioče.
- Ona dan neće učiniti dužim – rekao je Državni tužilac. – šta ćemo s neprijateljima raditi zimi?
- Ništa – rekao je Couthon dok su ispred njega otvarali druga vrata.
- Ništa?
- Ništa. Do zime ih neće biti.

Vrata se zatvoriše. Popier podiže glavu. U sobi više nije bilo istorije. Ostali su samo njihovi zapisničari, zagnjurenjeni u debele protokole.

Razgovor što ih je čuo imadaše sudbonosne posledice ne samo za građane, neprijatelje Republike, na koje se odnosio, već i na građanina Jean-Louisa Popiera, njenog lojalnog službenika, s kojim, barem za sada, ni u kakvoj vezi nije stajao. Ma koliko to neverovatno izgledalo, samo zbog njega je zaboravio na ručak i samo zbog toga ušao u istoriju i našu priču. Pretpostavio je, naime, da će dežurni član Tribunala Vileté po presude danas doći ranije nego obično, i da se, ako s jelom nastavi, dogoditi može da one na vreme ne budu zavedene.

Drhteći, prionuo je na posao. Predavao je Chaudetu presude kako ih je zavodio, kako im je zavrtnje, u pisarsko žargonu Kancelarije "rubrike s krivicama", ispunjavao, a ne sve zajedno, kao što je obično činio, i ovaj ih je veštirim potezima guščijeg pera pretvarao u spisak za egzekuciju.

Kad se građanin Vileté pojavio – ranije nego obično i nestrpljiviji nego obično – Chaudet je poslednje ime u spisak upisivao. Sudija ga bez reči zgrabi i istrča iz kancelarije. Popier i Chaudet se pogledaše s olakšanjem. Chaudet i znoj s čela obrisa. Popier to ne učini. Imao je sitno, mršavo telo koje nije ispuštalo vodu. Nije ispuštalo iako mu se ponekad činilo da je od nje i sačinjen. Da, osim vode, u sebi ništa drugo i nema.

Uveče, i potkrovlju Palate pravde odakle se Pariz mogao gledati a da se Revolucija ne vidi, odakle je sve imalo tamne, nepokretne, umirujuće obrise ravnodušnosti, pre nego što su mu sustanari na spavanje došli, sede na madrac, položen preko dasaka, i iz džepa izvuče ostatak ručka da ga pojede za večeru. Bio je uvijen u hartiju. Učini mu se poznatom. Ispravi je dlanom, jer beše zgužvana i sirom umašćena. Naže se nad sveću i pročita:

"U ime francuskog naroda..."

Reč beše o siromašnoj prelji, po imenu Germaine Chutier, koja je pred rodoljubivim svedocima izjavila da joj u životu najviše nedostaje le roi, kralj. Na sudu se branila tvrdnjom da je kazala le rouet, vreteno. Sud je stao na stanovište da je jednoj prelji kralj potrebniji od vretena i osudio je na smrt. Danas je trebalo da plati vernost kralju. Ali, umesto pod giljotinom, ležala je u slami Conciergerieje, duboko ispod svog nevoljnog

spasioca, građanina Popiera, i spavala, sanjajući vreteno s kojim bi joj život bio bolji nego s kraljem.

Na vreme ču žagor u hodniku i hartiju strpa pod pokrivač. U sobu uđoše pisari Chaudet i Vernér. Vraćali su se iz Palais Royale. Bili su puni punča, devojačkih mirisa i priče. Robespierre je održao govor u Konventu. Nije spominjao imena. Govorio je o načelima. Možda će pisarnica ovih nekoliko dana imati i nešto mira. To je bilo mišljenje Chaudeta.

- Ne verujem – rekao je Vernér. – Govorio je i Vergniaud.

- Lepo je govorio.

- Suviše lepo.

- Šta misliš Popier?

Popier ni odgovorio. Mislili su da spava.

A spavala je prelja Germaine Chutier, u Conciergerieji, duboko pod njim. Popier nije spavao. Celu noć je probdeo da, skriven ispod pokrivača, presudu iscepa, pa je, komad po komad, pojede.

Tako je građanin Jean-Louis Popier, pisar Revolucionarnog tribunala, pojeo prvu smrt.

Pred zoru zaspao i usni giljotinu. Kako je nikad nije video, imađase oblik golemog gvozdеног vretena. Kraj crnog kotura stajao je krvnik s kapuljačom preko glave. Kad se drvenim skalama na postament uspe, vide da to nije Sanson nego neka žena. Ona skide kukuljicu i on prepozna Germaine Chutier, prelju koja je kralja pretpostavljala vretenu, iako ni nju nikad nije video. Na licu joj se ne opažase ni zahvalnost, ni saučešće. Pruži prema njemu mršave, krvave, od prediva izbrazdane ruke.

Odnekud, umesto doboša, koji su potmulom lupom pratili sva pogubljenja, ču tanak, melodiozan zvuk frule. Pisma je bila vesela, pa i drska, malo je prizoru odgovarala.

Prenu se u znoju i umokri, ispustivši dosta vode koja ga je godinama u čvrstom stanju držala.

1. Fructidora, 18. avgusta 1793. sedeo je za stolom i u Protokolu crnim mastilo izvlačio rubrike koje će ispuniti idućeg meseca. Nije mislio o onome što je juče učinio. Bio je to jedini način da preživi strah i zadrži nešto vode u sebi. Ali kad mu oko podne donesoše današnje presude, već prvo ime, valjda što je i to bila žena, izazva u njemu sliku Germaine Chutier.

Prelja je sedela na slamom zastrtom kamenom podu Conciergerieje i po ko zna koji put nekolicini poslednjih plemića objašnjavala svoj slučaj. Nije rekla le roi! Rekla je le rouet! Trebalo joj je vreteno! Nije trebala kralja! Šta će, kojeg vruga, njoj kralj? Od njega nije mogla živeti. Od vretena može. I zato ga je od Revolucije očekivala. Vreteno, a ne kralja! A evo šta je dobila! Zar je zato drala grlo na galerijama Konventa, tražeći smrt za Louisa Capeta, koga su neprijatelji naroda hteli da spasu, koji i njoj nisu davali njeno vreteno!

Oseti radost, jaču od straha, što je za tu sliku odgovorna njegova nepažnja.

Kojim je putevima tog letnjeg dana išla Popierova misao da od nepažnje, što ga ispunjavaše grozom ali i zadovoljstvom, uz obilno znojenje i povremeno mokrenje, stigne do čina milosrđa, u kome će se groza, strah, zadovoljstvo, čulna sreća, pa i sva njegova pražnjenja izmešati u bunilo, niko ne zna. Niti je vodio dnevnik, niti je to iko od njegovih usmenih biografa pokušao da utvrdi. Njima, uostalom, ovakve bizarne rekonstrukcije nisu bile potrebne. Za njih je Jean-Louis Popier bio neprijatelj Revolucije još od njenog početka.

U poslednjim verzijama pisarevog života, kada je homeridska mašta izvitoperila ili potpuno izbrisala iz njih i ono malo verodostojnih činjenica, u tančine se opisuje kako je, 1792, o Septembarskom pokolju, spasavao ljude, najpre iz La Force, a potom, kako je priča u zamahu dobijala, i iz drugih tamnica – Châtelet, Salpêtrière i Conciergerieje. U tim apokrifima nije bilo nikakvog razvoja, pogotovu neočekivanosti što prate činove na granici sumanutosti.

Sve su, dakle, pretpostavke, dozvoljene, ma koja da će poterati priču dalje.

Možemo reći da ga je utvara Germaine Chutier, pavši preko imane žene bez lika koja će danas umreti, na čudesno delo pobudila. Mogao se u njemu prenuti osećaj samilosti, uspavan sporednošću, pa i nevinošću svog udela u mehanizmu Terora. možda je i inata bilo, prkosa anonimnog i nedužnog prema sudbini koja ga čini saučesnikom giljotine, suizvršiocem činova o kojima su odluke donosili drugi.

Mi ne znamo kakva su bila Popierova verska osećanja, da li ih je uopšte gajio, pa tim putem, koji bi olakšao razumevanje njegovog postupka, ne smemo ići. Još manje pretpostaviti da je čitao Jean-Jacquesa Rousseaua i od njega saznao kako su ljudi po prirodi dobri, nesposobni da smisle giljotinu, a zlim ih čini i giljotine izmišlja rđav način života kojim su prinuđeni da žive.

Sve su pretpostavke dozvoljene, nijedna dovoljna da objasni kako se neugledan pisarčić, u crnom pohabanom žaketu, sedeći u predvorju Strašnog Suda Revolucije, okružen podozrenjem, nepoverenjem, sumnjom, strahom – nerazdvojn timeratljama opšte revolucionarne budnosti – i sam od zebnje obuzet, usudio da ždere njegove presude, samovlasno da opoziva i suverenu volju naroda, i prirodan tok revolucionarne pravde, i odluke jačih i mudrijih od sebe.

A to je slika koju pokušavam čitaocu da dočaram.

Avgustovsko sunce pisarnicu čini jasnom do providnosti. Svi su u košuljama, osim građanina Popiera. On je u crnom žaketu. Kaput će sakriti ukradenu presudu. Znoji se, avaj, više nego što i kaput na žezi zahteva. Stalno u nužnik trči. I ranije je osećao vodu u sebi, ali ni pomislio nije da je ovoliko ima. Na sreću, ni najspretniji žbiri Odbora javne

bezbednosti ne mogu razlikovati znoj od vrućine i onaj od straha. (Napredne naučne teorije spontanih refleksa u policiji još nisu u modi.)

Svi su vrlo zaposleni. Spolja se čuje žamor naroda koji se okuplja ispred gvozdene balustrade Palate pravde da dočeka taljige sa osuđenicima. Iako je zasedanje završeno, iz sudnice dopiru mukli glasovi. Upravo je istrčao sudija Paleter, koji u presudi na Popierovom stolu hoće nešto da proveriti – ta je, srećom, još tu! – ušao je nakratko i Fouquier-Tinville, i on je nešto hteo, Popier nije sposoban da razabere šta Državni tužilac traži, nekoliko je znojavih Nacionalnih gardista galameći minulo sobom, a video je i bledo, napeto lice Barérea iz Odbora javnog spasa, i sve se to zbiva u isto vreme, u košmarnom polusnu, nerazumljivom prepletu nejasnih slika, haosu suparničkih osećanja, tako da i ne zna kako mu se presuda žene, što je iz dubine tamnice, kao iz močvare pamćenja, izvukla prelju Germaine, već zgužvana našla u ruci, a ruka pod kaputom.

Natrag se nije smelo. Nikom ne bi uspeo da objasni bedno stanje presude. A u džep je gurnuti nije se usuđivao. Vršeni su iznenadni pretresi. Vidljivog povoda nije bilo. Nikad nije nađeno nešto čemu ovde nije mesto, niti je nedostajalo išta od onog što je ovde moralo biti. Povod je bio u revolucionarnoj budnosti, a njeni su putevi nedokučivi.

Desnom rukom zavodeći presude u Protokol. Popier je levom od ukradene otkidao parče po parče, smotreno parčad u usta trpao i, pošto bi ih pod jezikom ovlažio, gutao ih je, pa ruku pod kaput po nov zalogaj vraćao.

Tako je građanin Jean-Louis Popier, pisar Revolucionarnog tribunala Velike francuske revolucije, pojeo i drugu smrt.

I prvu svojom voljom.

Papir ne beše neukusan kao sinoćnji, mastilo ga nije teralo na povraćanje. Obe stvari imale su sada sladak ukus njegove volje.

Na treću presudu čekao je ceo avgust.

Od prelje Chutier nije se plašio neprilika. Njen zavrtnaj, njena krivica ništavna. Da li je živa ili mrtva, nikoga nije briga. Ali presudu druge žene ni pogledao nije. Nadahnuće ga je ponelo pre nego što ga je zaštitilo razumom i s njenim se zločinom upoznao. Mogla je biti osoba čije preživljavanje nikome neće ostati nezapaženo.

Nije, dakle, slučajno smeo pustiti da bira ljude čiju će presudu pojesti. Svaku je, naročito generalije osuđenika i njihov zavrtnaj, morao proučiti. (Kasnije je shvatio da je dovoljno ime. Njemu je uvek sledio odgovarajući zavrtnaj. Ime ga je i određivalo. Zavrtnaj beše skriven u svačijem imenu. Kao anagram. Sud ga je tek vidljivim čini.) Osuđenike je valjalo birati iz anonimne većine, koju niko nije poznao, i za koju se niko nije brinuo.

Utoliko mu je veće zadovoljstvo pričinjalo što se brine on.

Treća, avgustovska presuda, odnosila se na Moulina, piljara iz Faubourg Saint-Antoinea, čijem su prijatelju Monnardu, takođe piljaru, na zboru Sekcije krčala creva. Pascal je fenomen nazvao "Glasom revolucije", ali kad je to mišljenje Moulin ponovio, budući da nije bio filosof i da mu budalaštine nisu bile posao, uhapsili su ga i osudili na smrt. Iz presude se videlo da ga je prijavio rodoljub Monnard. Popier se razgnevi i ovu presudu izabra sebi za ručak. Da li je neprijatelj naroda Moulin živ, moglo je zanimati jedino rodoljuba Monnarda. Ali su rodoljuba Monnarda, uhapšenog zbog druge krivice, giljotinirali pre tri dana.

Zakon o sumnjivima, proglašen na pragu Sansculottides, pet bezgaćanskih dana pre nego što će se ući u revolucionarni septembar, nazvan Vendémiaireom, doneo je Popieru još više zvaničnog posla, ali i olakšanja u nezvaničnom. Točak Terora vrtoglavo se zaošijao. Broj suđenja je rastao, stvarajući u pisarnici Tribunala pijačni metež, u kome je lične intervencije u revolucionarno pravosuđe bezbednije obavljao. Ni najžešći rodoljubi među kolegama, posetioци Jakobinskog kluba, omutaveli od dranja noću, nisu danju stizali da, povrh službene, savesno obavljaju i prvu građansku dužnost. Od notiranja već otkrivenih narodnih neprijatelja nije se imalo vremena za motrenje na one još prikrivene. Tako je Popier, blagodareći povećanju broja presuda, uspeo da poveća broj ljudi koje je spasao, paradoks za koji sumnjamo da ga je bio svestan.

Ali, nikad više od jedne glave dnevno. I nikad u procesima u kojima je Revolucija sudila sebi. Na optuženičkim klupama sedeli su tada njeni tvorci i saučesnici, suviše poznata i slavna imena da ih sačuva Popierov neobični apetit.

Razlog je, razume se, bio strah da pri takvom pokušaju ne bude otkriven, ali mi smemo, ostavljajući ga za iduće poglavlje, pretpostaviti i drugi, bez koga priča neće imati pravu temu.

16. oktobra 1793, Vendémiairea, upisao je u svoju Knjigu ime bivše francuske kraljice, Marie-Antoinette, koja se narodu zamerila, upućujući ga da, u odsustvu hleba, jede kolače. (Tek mnogo kasnije je ustanovljeno da time ništa rđavo nije mislila. U vremenu ancien régimea pariski su pekari kad hleba nije bilo, za istu cenu morali prodavati kolače.)

31. oktobra 1793, u Brumaireu, uneo je u Protokol dvadeset i jedno ime cveta Gironde, koji su se u to doba zvali Brissotinci, i bili Revolucionarna vlada pre nego što su postali Kontrarevolucionarna zavera; među njima Brissota, Vergniauda, Valazéa i Gensonnéa.

8. novembra 1793, u Brumaireu, takođe, zaveo je u Protokol gospođu Roland, koja će prethodne noći zapisati: "Prirodo, raširi ruke! Bože pravde, primi me! U trideset devetnoj godini!"

24. marta 1794, u Germinalu, dodao je Knjizi Héberta i devetnaest drugova. Popier nikad nije izašao na prozor da gleda tovarenje osuđenika u dvokolice, ne ode ni ovog puta, ali je u iskušenju bio. Od kada su, pevajući La Marseillaiseu, Federalci, koje su

izvesni građani zvali "stubovima slobode i otadžbine" a izvesni "ološem što su ga isповраćale robijašnice Genove i Sicilije", u Pariz ušli, takvu buku nije čuo. Narod je najbolje prijatelje u smrt ispraćao s većim oduševljenjem nego svog najvećeg zlotvora Louisa XVI, kad su ulice ćutale i čuli se samo potmulu doboši Nacionalne garde.

5. aprila 1794, Germinala, jedanaest dana kasnije, upisa i najvećeg među njima, tvorca Tribunala koji ga je osudio, Georgesu Jacquesu Dantonu. Danton je svoju sjajnu odbranu vikao u uši Pravdi. Ali revolucionarna Pravda nije bila slepa. Ona je videla neprijatelja. Ona je samo za njih bila gluva.

Ali, između 24. marta i 5. aprila godine 1794, u tih jedanaest dana, dogodilo se u životu građanina Jean-Louis Popiera preokret od nesagledivih posledica po njegovu sudbinu i ovu priču. Ispravnije je, u stvari, reći da se posledice preokreta ispoljila između Hébertovog i Dantonovog pogubljenja, a da se preokret zbivao postepeno, pošto je pojedena i svarena presuda piljara Moulina.

Izbor presude koja će se progutati nije uvek bio jednostavan. Ukoliko su upornije i okrutnije uništavani, neprijatelja je bilo sve više. Kada su aristokrati istrebljeni ili emigrirali, neprijatelji se preseliše među građanstvo, pa potom i u narod odoše. Pod giljotinu stupiše seljaci, zanatlije, trgovkinje, sluge, kurve, pa i prosjaci. Njihovi zavrtnji nisu omogućavali spontan izbor. Sve su krivice izgledale i podjednako male, podjednako besmislene, podjednako nepravedne. Većina je imena dopuštala nadu da preživljavanje presude niko neće primetiti.

Čiju presudu za gutanje izabrati?

Izrečenu nad bogaljem koji se žalio da je za kraljevstva prosjačenjem bolje zarađivao ili onu koja je staricu slala u smrt zato što je govorila kako joj je u mladosti bilo lepo, mladost što se, na nevolju, podudarala s vladavinom Louisa XV, kada je svim poštenim ljudima moralo biti ružno?

Koga spasti, koga sečivu giljotine prepustiti?

Popier je besane noći provodio o nemogućem izboru razmišljajući. Nije li pogrešio? Da li je valjalo bogaljevu presudu pojesti, a staricu na giljotinu poslati? U reči poslati muka je i počivala. Proizilazilo je nekako da ljude na giljotinu on.šalje. U svakom slučaju, onog od dvoje osuđenika čiju je presudu mogao pojesti, a pojeo je nije.

Spasao je staricu.

San je posvedočio da je nespokoјstvo osnovano. Bogalj je u snu stajao ispod giljotine koja je opet imala izgled metalnog vretena, preko glave je nosio kapuljaču dželata, i kad se do njega uspeo, krvavim mu je patrljcima pomogao da na tribinu stupi. A frula nevidljivog svirača i sada se čula.

Bunilo ga je jedino što je u prvom snu pod giljotinom stajala Germaine Chutier, žena koju je spasao, a sad bogalj Pierre, čovek kojeg nije spasao. Kao da je san, bar njega što se tiče, oba postupka izjednačavao. Razlika je možda bila u tome da ga je Chutier ubijala nehотиčno, čistom mogućnošću da zbog nje bude otkriven, a bogalj Pierre iz puke odmazde.

Od tada se u nejasnim predmetima prepuštao kocki. Nasumice je birao cifru do koje će brojati, zatvarao oči i, premeštajući kažiprst s jedne na drugu presudu, od onih, naravno, što su u obzir dolazile, s poslednjom cifrom oči otvarao. Jeo je presudu na kojoj bi prst zatekao.

Bolje se osećao, dublje spavao, manje vodu ispuštao.

Olakšanje, na žalost, nije trajalo. Između starca koji je gundao protiv skupoće i mladića što se žalio na besposlicu, kocka je za život izabrala starca. Pobunio se i progutao mladićevu presudu. Očekivao je starca u snu. Već ga je video kako mu ispod vretena giljotine pruža krvave ruke. Dođe mladić i on mu pomože da pod sekiru legne.

Razumede poruku. Nema prava da slepom slučaju prepušta moć koju mu je bog dao. Za svoj izbor, ma kakav bio, sam mora odgovarati. Onako kako su Robespierre, Danton, Marat odgovarali za svoj.

Izboru će posvetiti ozbiljniju pažnju nego do sada. On ne sme biti mehantički. Ni slučajan. Pogotovu zavisiti od straha i gledati da se što pre obavi, jedna da se od dve odabrane presude što brže sažvaće. Ko odlučuje o životima bližnjih, mora znati zašto jedan zaštićuje, drugi smrti prepušta.

Mora o osuđenima znati više nego što saopštava štura presuda, zainteresovana samo za zavrtanj, njihovu kontrarevolucionarnu krivicu, ni najmanje za život i njihove ljudske vrednosti. Kad mu se već pruža prilika za neko dobro, nije li uputno da ono bude i razumno, da u životu ostavlja što je života vredno, što će ga vrlini posvetiti, a ne zloupotrebiti?

Nije li korisnije pojesti presudu obučara Rigouta, koji je opsovao predsednika svoje Sekcije, pa je to protumačeno kao vređanje otadžbine, nego onu njegovog imenjaka, lopova Rigouta, koji je tom predsedniku ukrao kesu livara, pa je i to proglašeno napadom na otadžbinu?

Uostalom, zar on tako već ne postupa? Nikad nije uništio presudu nekog revolucionara. Ravnodušno je u Protokol zaveo sve Besne i Hébertiste. To su, razume se, bila poznata imena, bojao se da će ga njihovo preživljavanje odati, ali i među njima se mogao naći zalutali bednik, za čiju se sudbinu niko neće raspitivati. A ni njega nije spasao.

Pravio je, dakle, izbor, iako ga kao takvog nije prepoznavao. Činilo mu se da ga određuje strah. A zahtevala ga je i savest. Behu to ljudi koji su druge na giljotinu slali, slali ih sve do poslednjeg trenutka, sve dok i sami pod sekiru nisu legli. Nisu zasluživali

saučešće. Zavrtanj im je bio i suviše veliki. I nije počivao u Fouquier-Tinvilleovoj besmislenoj optužbi, već u njihovom životu.

Na žalost, o osuđenima na smrt jedva je šta znao. Najčešće ni kako izgledaju. Iako su održavana u susednom holu, suđenjima nije prisustvovao. Osim goropadnog Dantona, nijednog nije čuo. Izvesne je, naravno, sretao u pisarnici, pre nego što su postali kontrarevolucionari, dok još revolucionari behu. Ali pošto su revolucionari bili, za spasenje nisu u obzir dolazili i nisu ga interesovali.

Mučen neobaveštenošću, koja mu je otežavala izbor, pa ga ponekad sumnjivim, čak i pogrešnim činila, dođe na pustolovnu misao, neprikladnu povučenoj prirodi. Kancelarija Tužbe pripremala je proces grupi zaverenika protiv Republike, koji su bili toliko vešti i oprezni da se međusobno ni poznavali nisu.

Iz spisa izabra dvojicu najneznatnijih, obućara Rigouta i kradljivca Rigouta, mada je mogao uzeti bilo koga, svi behu podjednako nepoznati, i mada se činilo da se izbor po sebi nameće, da je pravednije spasti obućara nego kradljivca. No, Popier je hteo da potvrdi za svoje načelo dobije baš na primeru u kome je lični izbor u korist obućara Rigouta već učinio.

Misao beše jednostavna i uzbudljiva. više, u stvari, uzbudljiva nego jednostavan. Trebalo je otići u kraj u kome su živeli i kod suseda se o uhapšenima raspitati. Za obućara Rigouta bilo je to srazmerno lako. U tužbi, koja će, ako se ne umeša, uskoro postati presuda, a odmah zatim i umrlica, pisalo je gde stanuje. Ali za lopova Rigouta ništa nije pisalo.

Jedne se večeri, po završenom poslu, umesto u potkrovlje na spavanje, uputi predgrađu Saint-Antoine.

Bio je mlak, pljuskom ovlažen jesenji sumrak, tek prožet žutilom prvih fenjera. Vazduh je gust, težak za disanje. Perika se opušta. Za visoke potpetice hvata se lišće, noga, od sedenja ukočena, klizi u stranu. Ali, kosa, kaldrmisana uličica, u kojoj živi Rigoutova porodica, još je puna sveta. Taj svet razgovara, čuje i o čemu. Dovikuje se, smeje, čuje i – čemu.

A on je poslednji smeh slušao kad je sudija Belleville s velikim darom zapažanja opisivao kako su nekom Besnom na gubilištu spale pantalone. Sedeo je u Palati pravde, kao u mrtvačnici, u mrtvoj kancelariji, nad mrtvačkim Protokolom i zamišljao da je i Pariz umro, da je mrtav koliko je to bio on, da se njegovim ulicama ne čuje ništa osim škripe osuđeničkih dvokolica, bubnjeva doboša Nacionalne garde i fijuka gvozdene bradve.

A Pariz je živeo! Pariz je uživao! Pariz se smeja!

Oseti gorčinu, pa i umerenu netrpeljivost, prema svim tim ljudima koji su njemu, Jean-

Louisu Popieru, prepuštali da misli o giljotini, a oni, izgleda, živeli kao da je nema, kao da će večno živeti.

Porodici se neće obraćati. Ona će biti pristrasna. Reći će mu da od njihovog Rigouta boljeg čoveka nema, da je njegovo hapšenje teška, besmislena greška. Raspitaće se kod suseda, drugih zanatlija iz ulice. Oni će mu o obućaru Rigoutu dati verodostojnija obaveštenja.

Zaprepašćen je bio kada je spoznao koliko se prevario, a uplašen kad shvati kakvu bi grešku počinio da se o obućaru nije raspitivao nego ga izabrao samo na osnovu svojih građanskih predubeđenja. Prema opštem sudu, Rigout beše najveći nevaljalac u kraju. Niko za njega ni jednu jedinu lepu reč nije imao. Niko u njegovoj nevolji saučestvovao. svi behu srećni što su ga se oslobodili.

Zbunjen ovolikim neprijateljstvom čak i obućarevih najboljih prijatelja, premda nije nameravao, poseti Popier i optuženikovu porodicu. Ona je o Rigoutu imala gore mišljenje i od suseda. Toliko rđavo da izrazi spremnost, ako je pozovu, protiv njega na Tribunalu svedočiti.

Popier se, zbunjen, povuče i ode da pod mostovima Sene potraži poznavaoce drugog Rigouta, ne očekujući da o kradljivcu čuje išta povoljno, očekujući, u stvari, da ostane bez oba izabranika, bez ijedne presude za sutrašnji ručak.

Još jednom se prevari. Lopovi pod mostovima Sene govorili su o svom Rigoutu samo najlepše.

Vrativši se u potkrovlje Palate pravde, očisti cipele od lišća, osuši vlasulju, pojedje parče sira, svuče se, pokri ćebetom preko glave, i probde noć.

Teška beše, najteža posle one u kojoj je sažvakao prvu presudu. Ali se isplatila. U zoru imadaše spreman odgovor. Znao je kako će izabrati između obućara i lopova Rigouta.

Obraćati se za pomoć ljudima nije vredelo. Stvarnost će uvek služiti onome ko je opisuje i uvek biti drukčija. U jednoj će obućar Rigout biti zao, u drugoj bi, da je za lutanje po predgrađu i istragu imao više vremena, možda i dobar postao. U jednoj će lopova Rigouta hvaliti, u drugoj kuditi. Kako se onda između njih odlučiti?

Očigledno je da se pomoću nepouzdatih i promenljivih činjenica pravedna odluka ne može doneti. Ona je mogla ležati samo u njemu, u njegovoj inspiraciji, njegovom instinktu. (Filosof bi govorio o slobodnoj volji, ali Popier nije bio filosof, pa je već tada mislio na neku vrstu ćefa, samo mu nije znao ime.)

Ko moć pritežava, mora pre svega u sebe, u sopstveni sud poverenja imati. Ni Fouquier-Tinville nije tužio na osnovu činjenica nego svojih revolucionarnih nagona. Tužbe su, doduše, mahom bile pogrešne, u najmanju ruku preterane, neprikladne

zavrtnju, ali je moć Državnog tužioca Revolucionarnog tribunala bila nešto sasvim drugo od njegove. Ona je ubijala, njegova oživljava.

Kad mu, oko podne, donesoše presude obućara i lopova Rigouta, ne nalazeći u sebi inspiraciju koja bi ga opredelila, obojicu u Protokol upisa, i ručak, posle dužeg vremena prvi put, pojede bez gorkog začina mastila.

Oseni ga tuga što tog dana nikog nije spasao, kako se zarekao, ali osećaj krivice posramljeno povuče pred savešću da mu moć nameće odgovornosti koje zahtevaju lične žrtve,

Priča je ostavila Jean-Louisa Popiera 24. marta, Germinala, da u Sudski protokol upisuje na smrt Hébertiste, kao preplašenog čoveka, svesnog opasnosti kojima se izlaže; ostavila ga je usukanog, ispijenog, modrog od probdevenih noći, posvećenih razmišljanju o jučerašnjem ručku i strahu od nedoumica sutrašnjeg; ostavila ga je neobrijanog, zapuštenog, u potpunoj nebrizi za izgled, i usredsređenog na njegovo delo; ostavila ga je, najzad, usplahirenog, unezverenog, na pragu živčanog sloma.

Dočekuje ga, na mesec dana posle 5. aprila, Germinala takođe, i zavođenje Dantona i drugova u Protokol, kao drugo biće. Još je smotren, zna da će ga i najmanja omaška koštati glave, ali nije preplašen. U svakom slučaju, manje strahuje nego u početku. Kao da veruje da do hapšenja ne može doći, čak i ako pogrešku napravi. Pa i da uopšte ne može pogrešiti.

To povoljno utiče na njegov izgled i držanje. Nije više bled, ispijen, izmrcvaren. Za ondašnje prilike čak i dobro deluje, premda se hrani kao i drugi, ne računajući mastilom natopljenju hartiju što je svakodnevno guta. Koliko mu plata dopušta, upadljivu pažnju obraća na spoljašnjost.

Lišava se jela da nabavi komadić odeće koji će ga razlikovati od neuredne rulje pisara oko sebe. S utegnutim modrim žaketom, zamenom za pohabani crni kaput, iz čijeg rukava lepezasto vire okrajci košulje, buhavam belim žaboom, belim dokolenicama i plavom perikom koja je pripadala nekom pogubljenom aristokrati dovršava promenu izgleda što verno prati promenu u njemu.

jer, dublje od svega menja se njegovo držanje. Nestaju zgrbljena, kamilja, leđa, po kojima se u sudskim hodnicima prepoznavahu pisari. Kratkovide oči, upropašćene lojanicom, dobijaju naočare metalnih okvira, okruglih okana, i hladnu oštrinu unutrašnjeg pogleda, sposobnog da prodre i tamo gde pravi ostaje bespomoćan. I ranije je bio povučen, uzdržan. I sada je. Samo na drugi način. Dok je pre preobražaja zakopčan bio kao neko ko osim nemoći nema šta da krije, sada je to kao neko ko moć neće da pokazuje.

Neće da pokazuje, ali je poseduje. Poseduje i oseća. Svim svojim bićem.

Promena nije mogla ostati nezapažena. U svakom drugom vremenu okolina bi tražila objašnjenja, i kada ga u društvenom statusu, koji je ostao neizmenjen, ne bi našla, kada bi svako drugo razumnije tumačenje propustilo da je objasni, proglasila bi ga čaknutim i smejala mu se. Ali je Revoluciji sve moguće. Da nije, ne bi bila moguća ni ona. Nije li od smešnog provincijalca iz Arrasa postao Robespierre? I ko je bio Danton pre Prevrata?

Ne liči li taj Popier s modrim žaketom, plavom perikom, okruglim naočarima i krutim nepristupačnim držanjem sve više na Nepodmitljivog?

Da, do vraga, zaista liči!

Primetio sam ja to odavno i pitao se kako se usuđuje.

Ne bi da ne može.

Ne, ne bi.

A pošto može...

Pošto je mogao, počеше da ga se plaše. U početku, osim u držanju, koje nije dolikovalo ni zanimanju ni rangu, a ni Popieru kakvog su ga poznavali, stvaran razlog strahu nije postojao. Ubrzo postade neophodan. I nađen bi u opštem ubeđenju da je Popier tajni poverenik Odbora javne bezbednosti. I ovde su se revolucionarni običaji razlikovali od manira ancien régimea. Nekad se policijski žbir prezirao i izbegavao. Sada se za njegovo društvo otimalo. Izbegavanje beše opasno, jer je bilo sumnjivo. Vrlina nema čega da se plaši, besedio je Robespierre, nevinost je zaštićena. I zato su oni koji su se Popiera najviše bojali najviše za njegovom blizinom žudeli.

Sam Popier malo je šta od promene u osećanjima Kancelarije osetio. Ni dok je bio bedni zapisničar smrti, nemoćan da u njenom toku išta menja, ljudi mu nisu nedostajali, niti je zbog usamljenosti patio. Sada, kad je moć posedovao, kad joj svrhu nađe, kad misiju imađaše, nedostajali su mu još manje. Nametljivce da obeshrabri, postade nepristupačniji. To pojača njihov strah, te bivahu sve nametljiviji.

Da li je znao da na Robespierrea liči? Da li je sličnost slučajna posledica unutrašnjeg preobražaja ili težnja moći da se na moćniji uzor pozove? Da ga – ako mašti na volju pustimo – parodira, da se iz tajne svog dela, delu onog drugog ruga?

Ne upuštajmo se u besplodne pretpostavke koje priču o Jean-Louisu Popieru zavode na stranputice mimesisa. Preuzeli bismo obavezu da sličnost do posledica dovedemo. Jamačno bi nam se učinilo da najveću dramsku virulenciju ima susret originala i kopije, Maximiliena Robespierrea i građanina J.-L. Popiera (čime se izneverava istorijska istina da, pre suđenja, Robespierre nikad nije posetio Revolucionarni tribunal, od čije je slepe efikasnosti toliko zavisila vladavina Vrline).

Da li se Vođa užasava groteskne verzije za stolom, na kome se vodi najverniji zapisnik njegove utopije? Da li njen neverni zapisničar, građanin Popier, odoleva iskušenju da svoju priču dovede od homeridskog kraja – jer on već je duboko u drugom Popieru, svesnom svoje moći – i kako to izvodi? Zapali bismo u grdne komplikacije dužne da se

razreše slanjem našeg Robespierrea, građanina Popiera, na giljotinu, pod koju svakako, kao kontrarevolucionar, spada, ali ne pre vremena određenog ovom istinom o njemu.

Više nas brine šta se u njemu nego šta se s njim događa.

Šta se, dakle, u njemu događa?

Videli smo ga kako želi da se odgovornosti otrese i prepusti je kocki. Kad ga ona nepravednim odlukama razočarava, prihvata se izbora. Pokušava da ga zasnuje na uočljivim razlikama u vrednosti dva života. Lakonske biografije u presudama nisu od pomoći. Upućuje se onima koji kandidate najbolje poznaju. Ni oni ne pomažu. Dovode ga u još veću zabunu.

Obraćanje takozvanim realnostima života ubeđuje ga da one ne postoje, da su njihove činjenice nepouzdanе i da se na njima ne može doneti zdrav sud. Opet je sam, ali svestan da drukčije ne može biti. Moć je uvek sama. Za savetnika ima ona samo sebe i neograničenu veru u svoje pozvanje. Otada se oslanja isključivo na vlastiti sud.

U početku sledi taj sud Razum, njegovo osećanje pravde, u neku ruku celo Popierovo životno iskustvo. Ali, sećanje na slučaj Rigout ne izumire. Onda ga zamalo nije obmanulo poverenje u tuđ sud. Sada se plaši da ga ne obmanjuje vlastiti. Ni on nije oslobođen zabluda. Donosi se na osnovu nekoliko štedljivih podataka u presudama koje bira Fouquier-Tinville. Ko jamči da su istiniti? Germaine Chutier je jamačno žudela za dobrim vretenom, ne za dobrim kraljem, a da se nije umešao, smakli bi je kao ubeđenog rojalistu.

Čemu, dakle, za pomoć da se obrati? Sve je probao. Ništa mu pomoglo nije. Ničeg nije bilo.

Bio je sam.

I tek kad shvati da se mora otresti predrasuda razuma – kome su u Notre-Dameu održavana bogoslužjenja – i prepustiti se nadahnuću, jer samo ih je ono lišeno, samo ono od razloga ne zavisi i računima ne podleže, da zaboraviti mora sve što je iz akata Tribunala o optuženiku saznao, ma koliko malo to bilo, i suditi mu po volji, onako kao što deluje božanska pravda, tek tada je mogao mirne savesti da spasava, znajući da će ga sutra, ma kakav izbor predstojao, sama moć naučiti kako da postupi, i da će, ma kako postupio, izbor biti pravedan.

Otada je svakog dana Jean-Louis Popier oduzimao giljotini po jednu ljudsku glavu. Mislio je samo dok ne bi eliminisao osuđeničke koji nipošto u obzir nisu dolazili, jer su bili poznati ili im krivice behu naročite, a onda je prestajao da razmišlja, poveravao se vidovidosti nadahnuća i mirno jeo presudu koju mu je ono izabralo.

Jer, nadahnuće nikad nije grešilo.

8. juna, u Messidoru 1794, održana je na Marsovom polju svetkovina Najvišeg bića.

Bio je to jedini Popierov slobodan dan, jedini u kome nisu radili ni on, ni Revolucionarni sud, ni giljotina. Predvođeni Fouquier-Tinvilleom, časnici i službenici Palate pravde otidoše na proslavu. Među njima je bio i građanin Popier. U modrom žaketu, s belim žaboom, belim dokolenicama, plavom perikom i metalnim naočarima okruglih okana, koje kao da behu i malo zatamnjene, dostojanstveno je stupao na začelju sudske administracije.

Na Marsovo polje nije stigao. Nije video kako prvosveštenik nove vere Maximilien Robespierre Bogu predstavlja Revoluciju, njen Konvent i njen narod. Ulučivši priliku, izvukao se iz svečane povorke i uputio na Place de la Révolution. Hteo je da vidi mašinu smrti kojoj je mesecima otimao hranu. Sad je to smeo. Bio joj je dorastao. U snovima je imala oblik vretena prelje Germaine Chutier. Znao je da tako ne izgleda, ali kako uistini izgleda, nije mogao zamisliti uprkos iscrpnim opisima što ih je čuo u Kancelariji suda.

Place de la Révolution prazan je, zasenjen suncem. Pariz je na Marsovom polju ili po tamnicama. Na sredini trga diže se kostur tribine, pod čijim hladom drema oronuli Nacionalni gardist, oslonjen na musketu. Giljotinu ne vidi. Pokrivena je crnom draperijom kao spomenik koji će se tek otkriti. Naslućuje da ima oštar, gotski oblik, i da se pozadi produžuje u dasku, uz koju vezuju telo. Nije se od vretena mnogo razlikovala. Ne oseti razočarenje što je nije video.

Neki Jakobinac, učenik Enciklopedista, opisao je giljotinu kao horizontalnu ravan s vertikalnim produžetkom, s koga se na čoveka spušta trouglasti dodatak da mu pravougaoni deo tela odvoji od loptastog . A tako se moglo opisati i svako vreteno.

Vratio se u Palatu pravde i pođe u Dvoranu slobode, u kojoj je zasedao Revolucionarni sud. Ni ona ne načini utisak. Osvetljavali su je izduženi prozori, usečeni u kamen. Postavljene behu tri biste. Bruta, branioca rimske Republike, i građanina Marata i Le Peletiera, branilaca francuske Republike. Ostalo behu stolovi, stolice, klupe. Na sredini za sud i tužbu, s jedne strane za porotu, naspram nje branitelja. Iza njega u šest stepenika ređale su se klupe za optuženike i završavale stolicom za prvog među njima. Na drugoj strani behu bankovi za svedoke, a iza ovih ograda koja je publiku odvajala od suda.

Izađe, ne osetivši ništa.

Hteo je da se spusti i u Conciergerieju. Odustade. Među zatvorenicima je bilo pedeset dvoje čije je pogubljenje odloženo zbog svetkovine Najvišeg bića. Znao im je imena, iako presude još nije zaveo. Mogao bi nekog od njih sresti i zapasti u teškoće što ih je doživeo s imenjacima Rigout. Morao je ostati nepristrasan. Izvan privida stvarnosti. Iznad njenih upliva.

A i pitanje je da li bi ga straža pustila.

Vrati se u pisarnicu i ostatak praznika provede u iscrtavanju rubrika u Protokolu. Kad se prenu, mrak se kao siva mahovina hvatao po golim zidovima i s ulice se čuo razdragan žamor građana koji se vraćahu s venčanja Boga i Revolucije. Sve do Pluviôsea, četvrte nedelje januara 1795, o Knjizi se neće morati brinuti.

Već posle nekoliko dana vide da je s predviđanjem preuranio. Po hodnicima Palate pravde šapatom se počeo govoriti o kolebljivom položaju vlade i umerenjačkoj zaveri Konventa protiv Odbora javnog spasa. Robespierre se povukao iz javnog života, nije odlazio ni u Skupštinu, ni u Odbor, a ni u Jakobinski klub nije svraćao. Pričalo se da i nije u Parizu. Da je verovatno u Ermenonvilleu, u poseti grobu Jean-Jacquesa Rousseaua. Hodočašće se u Palais Royalu smatralo prirodnim. Pošto se na smrt toliko oslanjala, sada su Revoluciji samo grobovi mogli pomoći.

Vesti o kraju Terora behu sve upornije. I najkrvožedniji su listovi Trg Revolucije hvalili tišim glasom. "Furije giljotine", mahnite Jakobinke, koje su po ceo dan sedele na galeriji Konventa i, pletući deci i gardistima čarape za zimu, zahtevale glave neprijatelja naroda, učutaše. U Palais Royalu, uvek dobro obaveštenom, Dantonovim ubicama nije se davao ni jedan mesec. Narod se na pogubljenjima proredi, dopuštajući sebi kadikad i gnušanje. Iz ušiju imućnijih građanki nestaše minđuše u obliku patuljastih, bronziranih giljotina. Na ulici se više nije čula vesela pesma posvećena pronalazaču giljotine:

"En rêvant à la sourdine
J'ai fait une machine,
Tralala, lala, lala, lalala,
Lala, lalala,
Qui met les têtes à bas !"
("Razmišljajući tiho u sebi,
Napravio sam jednu mašinu,
Tralala, lala, lala, lalala,
Lala, lalala,
Koja skida glave!")

Popier je imao suviše posla da o novim vetrovima ozbiljnije razmišlja. U poslednje vreme nije se najbolje osećao. Patio je od jakih stomačnih tegoba. Izmet mu je sve češće otkrivao žućkasto-beličaste tragove nesvarenih presuda. A kad je, podstaknut svežom vešću o blizini preokreta, na njega i mislio, i sam se začudio koliko ga je on malo radovao. Ne pade u malodušje. Nije u preokrete verovao. Pariz je ominožno ličio na dane u kojima je Danton iz njega otišao, kad su svi zahtevali kraj Terora. A kraj je došao Dantonu. Teror ga je preživeo i postao još žešći. Više ga je zabrinjavalo što će sudnicu Revolucionarnog tribunala opet ispuniti poznate ličnosti, čije presude nije smeo jesti.

Prepavši se da će, kad se Robespierre iz letargije vrati, bez njih potpuno ostati, Popier u julu, Messidoru, počeo jesti po dve presude dnevno. Samrtnika je bilo dovoljno da ih je i

nekoliko mogao progutati, niko primetio ne bi. Ograničenja nisu ležala u njegovim moćima, volji i revnosti pogotovu, nego u slabom trbuhu.

Ponekad je i povraćao. Od toga je najviše strahovao. Presudu rabadžije Marollesa, morajući je brzo progutati, niti je usitnio, niti dobro sažvakao, i zamalo je nije ispovraćao u krilo dežurnom sudiji.

8. Thermidora, ili 26. jula Robespierre se pojavi u Konventu i održi govor koji ne uzbudi ni njegove sledbenike. Niko ga nije razumeo. Tricoteuses, pletilje s galerije, ne čujući imena, čija se smrt zahteva, ne shvatiše da je Republika još jednom u opasnosti. Čutke su plele svoje čarape, i ništa se ne zbi. U Kancelariji suda protumačiše događaj nepovoljno po Nepodmitljivog. Već sutradan, 9. Thermidora, pisar Chaudet se usudi da na Popiera iskali susdržavanu zavist. Predloži mu, šapatom doduše, da Robespierreovo ime već sada u svoj Protokol upiše.

- A možeš i prestati da na njega ličiš – dodade zlobno.

Popier ga ne ču. Niti je, nekoliko sati kasnije, shvatio da je Konvent izglasao Robespierreovo hapšenje. Pred njim su, naslagane jedna preko druge, ležale presude četrdeset petorice ljudi, današnji obrok giljotine. Među njima beše i njegov, presuda koju će danas za ručak pojesti. Ovoga puta samo jedna. Samo jedan je muškarac toliko anonimn da ga bez rizika sme sačuvati. Nedoumica, zbog koje Chaudeta nije čuo, dosta je dugo onemogućavala ručku da pristupi.

Čovek se zvao Joseph Garinio. Bio je kućegazda iz predgrađa. Stanari su ga optužili da novac, visokom rentom od njih opljačkan, poklanja kontrarevolucionarima. Popier u to nije verovao. Garinio je bio odan Republici. Ali je bio svinja. Popiera je 1789, usred zime, iz rentiranog sobička izbacio.

Nije zaslužio da živi.

I on ga ostrim krasnopisom u Protokol upisa.

Tada se u njemu dogodi drugi, i od prvog moćniji preobražaj.

Nije hteo da zbog Garinioa njegovu milost danas niko ne uživa. Ne bi pravedno bilo. Ostala četrdeset četvorica behu uglednije ličnosti, kojih se ranije ustručavao. Nije više osećao nikakav strah. Čudio se kako ga je ikad i osećao.

Šta je ono rekao onaj Chaudet? Nešto ružno, svakako. Šteta što njegovo ime ne može upisati namesto nekog koga će među četrdeset četvoricom današnjih osuđenika izabrati.

Valjda će i to jednom moći.

Ne birajući, rasejano, prepuštajući se ćudima ruke, sa svežnja na stolu uze presudu Arnousséu, čudaku koji je tvrdio kako će svako koga giljotina ubije otići pravo u raj, i pojede je sa slašću što je davno nije iskusio.

Iste večeri, dok su u Hôtel de Ville, gde se stavio pod zaštitu Komune, hapsili Maximiliena Robespierrea, uhapsiše u potkrovlju Palate pravde i njega. Nije se branio, čak ni raspitivao zašto ga optužuju.

Za svoj zavrtnaj doznade slučajno.

Građanin Arnousséu je po svaku cenu hteo u raj. Kad je spisak za pogubljenje pročitao, pobuni se što ga u njemu nema. Uporno je dokazivao da je i on na smrt osuđen. Dežurne sudije su imale muke s ljudima koji su to poricali. Samo zbog neobičnosti zahteva Vileté pristade da ga proveri. Zapisnik sa suđenja potvrdi Arnousséu priču. Kako je onda moguće da ga u spisku za pogubljenje nema?

Pregledaše Popierov Protokol. Ni tu ga ne nađoše. Popiera uhapsiše, ali da bi sigurni bili, zatvoriše u Conciergerieju i sastavljača spiska Chaudeta. Dodaše im nekoliko prikladnih ljudi, među njima i Arnousséa, zaostalog od jučerašnje žetve, zavrtnaj im proširiše do ezoteričnog udruženja koje je činima htelo nauditi opštoj stvari, i tako se rodi još jedna mračna zavera protiv Republike.

Sudili su ih istog dana kad i Robespierreu, na zasebnoj, jutarnjoj sesiji.

Pogubiće ih zajedno; 10. Thermidora ili 28. jula.

Od trenutka hapšenja dok na giljotini u vreću nije kinuo, ne progovori Popier ni jednu jedinu reč.

Beše daleko.

Istorijski izvori tvrde da je tog dana, 10. Thermidora (28. jula), godine 1794, s Robespierreom giljotinirano 104 osuđenika. Ova priča veli da ih je bilo 107. Broj su popunili građani – Jean-Louis Popier, koji je jeo smrt, Arnoussé, koji je voleo raj i Chaudet, koji je umro nevin.

Zašto ih nema na spisku za pogubljenje, a pogubljeni su, objasniti se ne može. Iz istih razloga biće, iz kojih je nama toliko vremena trebalo da objasnimo zašto su drugi ljudi na smrt osuđeni, a ipak nisu umrli.

Ulice behu pune kao u dane narodnih svetkovina. Iako ih je po Revolucionarnom kalendaru bilo dosta, nikad ih dovoljno nije bilo za narod zaljubljen u slobodu. Kao da je Najviše biće ponovo u prestonici Revolucije. Pariz je ispraćao Robespierrea putem koji su uglačali nemilosrdni točkovi Vrline. Duga povorka dvokolica vukla se preko Point-Neufa, ulicom Saint-Honoré, prema Trgu Revolucije.

Svi su gledali u Nepodmitljivog, mnogi hteli da ga dotaknu, neki i uspomenu na ovaj dan da ponesu, s njega zderu. U pocepanoj, prljavoj košulji, s krvavim zavojem oko vilice,

klonuo na rukama prijatelja, nije izgledao strašan. Možda zamišljen, začuđen, zgađen, ali ne strašan.

Svetina je urlala: "À bas le maximum!" Opet se čula poskočica:

"Monsieur Guillotin
Ce grand médecin
Que l'amour du prochain
Occupe sans fin ... «
("Gospodin Giljoten
Taj veliki lekar,
Koga ljubav spram bližnjeg
Neprestano obuzima...")

Na poslednje taljige u nizu niko ne obrati pažnju, sve dok žena, Germaine Chutier, prelja tek puštena iz tamnice, ne primeti sličnost između osuđenika na njima i Robespierrea, kakav je nekad bio. Građanka se na njega baci kamenom, vičući: "À bas le Maximilien!" Svetina prihvati šalu, obasipajući dvojnika pogrđama i podsmehom.

Jean-Louis Popier ništa nije zapažao. U modrom žaketu, pod urednom, plavom vlasuljom. osluškiavao je svirku daleke frule i kratkovidim očima, kroz okrugle naočare, posmatrao je kako mu se s Place de la Révolution približava giljotina.

Bio je u pravu.

Ličila je na vreteno.

KRAJ PRIČE.